

СТАТИЧНИ И ДИНАМИЧНИ ФАКТОРИ ЗА ОЦЕНКА НА РИСКА ПРИ СЕКСУАЛНИ ПРАВОНАРУШИТЕЛИ

ВЪВЕДЕНИЕ

А. Същност на проекта

Фонд за превенция на престъпността ИГА работи в сътрудничество с „ОАК Foundation“, Швейцария от май 2008 година. С проект „Мрежа за превенция на насилието над деца. Интегриран подход за намаляване на сексуалното насилие и експлоатация над деца“, реализиран в периода 2008 – 2011 година беше реализирано мащабно проучване във всички затвори на страната сред лишени от свобода лица, извършители на сексуални престъпления.

Като продължение на това сътрудничество, през 2012 година бе одобрен проект „RATES – Система за оценка на риска и третиране на сексуални правонарушители“. Проектът е насочен да изгради една напълно функционираща система за третиране и супервизия на сексуални правонарушители в България, която ще намали нивото на рецидивизъм сред тях. Тя ще изисква разработване/адаптация и прилагане на ефикасни инструменти за диагностика и оценка на риска, адекватни и ефективни интервенции в затвора, информирано вземане на решения за връщането на сексуалните правонарушители в обществото и наличие на качествени, базирани в общността интервенции, осигуряващи непрекъснатост на третирането и супервизията на всеки сексуален правонарушител.

Три са основните цели на проекта:

ПЪРВА ЦЕЛ: Въз основа на постиженията на първия проект да се понижи нивото на рецидивизъм сред извършителите на сексуални престъпления срещу деца чрез подобряване на инструментите за оценка на риска и осигуряване на ефективни програми в затворите и общността;

ВТОРА ЦЕЛ: Да се извърши превенция на сексуалната злоупотреба над деца от млади правонарушители и им се предоставят по-добри възможности в живота;

ТРЕТА ЦЕЛ: Да се повиши капацитета на съдебната система и системата по изпълнение на наказанията чрез създаване на доказателства за това, което работи и въвеждане в практиката на ефективни инструменти и програми със сексуални правонарушители.

За реализацията на целия процес по обучение и внедряване на инструментариума, Фонд ИГА подписа споразумение с „The Department of Public Safety and Emergency Preparedness of Canada“ (Министерството на обществената безопасност и готовност за реакция при извънредни ситуации на Канада), които притежават авторските права върху него.

Б. Етапите от развитието и практическата реализация на Проекта в тяхната логична последователност са следните:

1 етап.

Определяне на теоретичната база.

Като продължение на предходните проекти, най-напред бе изяснена и детайлизирана теоретичната база на прогнозата, превенцията и мениджмънта на рисковото поведение при сексуалните правонарушители. Като теоретична основа и парадигма на изследването бяха възприети холистичният психодинамичен модел и системният подход.

2 етап.

Избор на инструменти.

При избора на инструментариум бяха съобразени съществени базисни и специфични параметри на всеки научно-приложен инструментариум: адекватна теоретична концепция, доказани възможности и резултати, практическа приложимост, възможности за адаптиране, достъпност за ползване, права за ползване, възможности екипите да бъдат обучени за работа с него, възможности за прилагане на инструмента в конкретните условия, стойност на прилагането (вкл. обучението на екипите за работа).

Първоначално бяха сравнени качествата и възможностите на известните инструменти за прогноза, превенция и мениджмънт на рисковото поведение при сексуални правонарушители: Risk Assessment¹, Static-99 Assessment² и свързани теми, Stable-2007 Assessment³ и свързани теми, Acute-2007 Assessment⁴ и свързани теми, Sorag^{5,6}, A Model of Static and Dynamic Sex Offender Risk Assessment⁷, Risk Assessment of Future Sexual Violence⁸, Assessing risk in sex offenders: a practitioner's guide⁹, Risk Matrix 2000¹⁰, Comparison of Actuarial Risk Assessment Tools¹¹, Juvenile Sex Offender Assessment Protocol-II (J-SOAP-II)¹², Estimate of Risk of Adolescent Sexual Offense Recidivism (ERASOR)¹³.

При съобразяване на всички съществени параметри на поредицата инструменти, ИГА се спря на групата инструменти за комплексно изследване на статични/стабилни/динамични фактори - Static-99, Stable-2007 и Acute-2007.

¹ <http://78.158.56.101/archive/psychology/miniprojects/riskassessment/Introduction/index.html>

² <http://www.static99.org/index.html>

³ http://soraf.cyzap.net/zap_site/docs/zaps-mr-tab1-85.htm?Stable-2007%26copy%3B-Assessment

⁴ Пак там

⁵ Quinsey V.L., G.T.Harris, M.E.Rice, C.A.Cormier, *Violent Offenders, Appraising and Managing Risk*, APA, Washington DC, 2005, 241-245 p.

⁶ <http://www.tn.gov/mental/policy/forms/MHDDvrag.pdf>

⁷ <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/236217.pdf>

⁸ <http://78.158.56.101/archive/psychology/miniprojects/riskassessment/Sexual%20Violence%20RA/index.html>

⁹ <http://www.worldcat.org/title/assessing-risk-in-sex-offenders-a-practitioners-guide/oclc/124959956>

¹⁰ <http://www.bhamlive1.bham.ac.uk/Documents/college-les/psych/RM2000scoringinstructions.pdf>

¹¹ http://78.158.56.101/archive/psychology/miniprojects/riskassessment/Sexual%20Violence%20RA/comparison_of_actuarial_risk_assessment_tools.html

¹² <http://www.csom.org/pubs/jsoap.pdf>

¹³ <http://www.erasor.org/index.html>

3 етап.

Обучители.

Сътрудничеството на ИГА с Държавната пробационна служба на Латвия улесни организирането на посещение на техни сертифицирани специалисти в България за обучение на съответните български професионалисти.

4 етап.

Определяне на професионалистите за работа с инструментите

Съобразно целите на Проекта, в сътрудничество с ГДИН при МП, бяха определени професионалистите, които да бъдат обучени и тренирани за работа с инструментите.

5 етап.

Обучение.

Обучението бе организирано и проведено от ИГА в сътрудничество с Държавната пробационна служба на Латвия.

I фаза

Петдневен семинар през май 2014 г. с теоретични модули и работа в групи по основните направления - същност на сексуални престъпления и особености на техните извършители, виктимологичен аспект, корекционните методи, пробационните програми на Държавната пробационна служба на Латвия, Finkelhor модел, терапевтичното интервю, съществени проблеми при работата с извършители на сексуални престъпления, както и относно необходимостта от система за подпомагане на пробационни служители.

Обучители бяха Ainis Jukss и Sanita Jakuseva от Държавната пробационна служба на Латвия.

II фаза

Петдневен семинар през юни 2014 г. по темата „Оценка и управление на риска чрез динамичен надзор“ с подробно въведение и практика по STATIC-99, STABLE-2007 и ACUTE-2007. Участниците бяха запознати подробно с „Протокола по Динамичен надзор“, с развитието на идеята и инструментите за оценката и прогнозата, с конкретните съдържания и начин на работа с трите инструмента и тяхното паралелно интерпретиране и приложение като стандартизирана емпирично потвърдена структурирана оценка на риска за рецидив на сексуално престъпление, с оценка на съчетаването на статични и динамични рискови фактори, с акцент върху значимите рискови фактори и пренебрегване на несвързаните с риска от рецидив на насилствено или сексуално престъпление. В основата на работата с инструментите бяха поставени практическите въпроси: "Каква е вероятността от възникване на проблеми?", "Към какво трябва да се насоча?" и "Кога трябва да се намеся?"

Обучител бе Anvars Zavackis, водещ изследовател и Сертифициран обучител по Static-99R/Stable-2007/Acute-2007, също от Държавната пробационна служба на Латвия.

Обучението бе последвано от изпит в края на юни 2014 г.

6 етап.

Тренинг на изследователите.

След приключване на основното обучение, за уеднаквяване на прилагането и интерпретацията на оценъчните инструменти, ИГА и ГДИН организират тренинг на изследователите по трите инструмента с оценка на конкретни лица, изтърпяващи наказание за сексуални престъпления.

В. Същност на инструментите

STATIC-99, STABLE-2007 и ACUTE-2007 са предназначени за оценка на риска от извършване на повторно сексуално престъпление. Те имат оценъчно-прогностично-превантивна същност и стойност, като прилагат различни методи на оценка и ползват различни информационни потоци. Изолираното им прилагане има известна стойност, но оценката на риска при съвместното и едновременното им ползване дава респектираща пълнота и сигурност и на анализите, и на прогнозата, и на превантивните дейности.

Основен принцип на анализите е, че рисковите фактори следва да бъдат съобразявани и оценявани като статични и динамични, поради което инструментите за оценката им са различни. Статичните рискови фактори се изследват със STATIC-99, докато динамичните рискови фактори, които биват стабилни рискови фактори и остри рискови фактори, се изследват съответно със STABLE-2007 и ACUTE-2007.

Типични ползватели на тези инструменти са изследователи, пробационни служители, психолози, лица провеждащи терапии на извършители на сексуални престъпления, полицейски служители участващи в дейности по оценка на риска и заплахата и други професионалисти в областта на прогнозата и превенцията на опасното поведение и в частност сексуалните престъпления, свързани с надзора, терапията и управлението на извършителите на сексуални престъпления.

STATIC-99

Този инструмент дава оценки на вероятността от повторно осъждане за сексуално престъпление при пълнолетни мъже, като ползва само статични (непроменливи) факти от миналото на индивида, за които има научни данни, че са свързани с такъв риск.

STATIC-99 е разработен от Карл Хансън (R. Karl Hanson, Ph.D., Solicitor General Canada) и Дейвид Торнтън (David Thornton, Ph.D., тогава към Затворническата служба на Нейно Величество, Англия) чрез обединяване на RRASOR (Rapid Risk Assessment of Sex Offender Recidivism – инструмент за бърза оценка на риска от рецидив на сексуални престъпления) и Structured Anchored Clinical Judgement – Minimum, структурирана постоянна клинична оценка – минимум - SACJ-Min, инструмент за оценка на риска, разработен от д-р Торнтън (Dr. Thornton, Grubin, 1998). От сливането на тези два инструмента се създава STATIC-99 - прогностична скала с десет позиции: 1. възраст при оценката, 2. живеене с интимен партньор повече от 2 г., 3. обозначаващо (индексно) несексуално насилие, 4. присъди за предходни несексуални насилствени престъпления, 5. предходни сексуални престъпления, 6. дати на предходни осъждания, 7. присъди за безконтактни сексуални престъпления, 8. жертви без

родствена връзка, 9. жертви непознати лица и 10. жертви от мъжки пол).

STATIC-99 изследва рискови фактори, при които емпирично е установена връзка със сексуалния рецидивизъм и дава ясно формулирани правила за обединяването на тези фактори в общ резултат на риска. Оценяването е с точки, като най-високият резултат е 6 (висок риск). От оценката на риска в дългосрочен план могат да бъдат прилагани стратегии за терапия и надзор с цел намаляване на риска от сексуален рецидив.

STABLE-2007

Стабилните рискови фактори са личностни характеристики, свързани с риска от сексуален рецидив, от типа на импулсивно поведение, неспособност за решаване на лични проблеми, подозрителна нагласа към децата (близост или сексуални тенденции), негативно отношение към жените, базисна враждебност, когнитивни неумения, липса на социална подкрепа и пр. За разлика от STATIC-99, където интервюто не е задължително, при оценката със STABLE-2007 уменията за провеждане на пълноценно и информативно интервю е от основна важност.

Областите на изследване със STABLE-2007 са ориентирани към изясняване на съществени индивидуални нагласи и прояви: 1. наличие или отсъствие на значими социални влияния и тяхната динамика, 2. дефицити в интимността - капацитет за стабилност във взаимоотношенията и наличието/отсъствието на сигурни интимни връзки, 3. емоционална идентификация с деца, 4. враждебност към жени, 5. социално отхвърляне/самота, 6. липса на загриженост за другите, 7. импулсивни действия, 8. лошо когнитивно решаване на проблеми, 9. негативна емоционалност/враждебност, 10. особености на сексуалния нагон/обсесии, 11. сексът като начин за справяне, 12. девиантни сексуални интереси и 13. сътрудничество при надзора. Оценката също е точкова.

Смисълът на изучаването на тези показатели е, че стабилните рискови фактори могат да бъдат променени или усъвършенствани чрез корекционни въздействия, чрез създаване към нови модели на поведение или на мислене или с усвояването на нови нагласи или навици в дългосрочен план, за да се прецени дали с времето сексуалният нарушител става все повече или все по-малко опасен.

Особена стойност има едновременното извършване на оценка със STATIC-99 (или следващи версии) и STABLE-2007. Така могат надеждно да бъдат разграничени сексуалните нарушители с най-малък риск от и тези с най-висок риск, да бъдат обособени категории с ниска, средна или висока степен на риск, да се приемат обосновани решения за адекватна градация на пенитенциарните ресурси и за постигане на най-високо ниво на обществена безопасност, да се увеличат шансовете на служителите по обществен надзор да предвиждат проблемите, да се определят най-добрите индивидуализирани терапевтични цели.

ACUTE-2007

ACUTE-2007 изучава актуалните и динамични („остри“) рискови събития. С този инструмент се оценява промяната в поведението на индивида в краткосрочен план. Те представят сегашния риск и краткосрочната прогноза относно извършването на повторно престъпление, с оценка на актуалните прояви на рисково поведение. Оценката на събитията е в динамичен план и от особена важност са бързо настъпващите промени и нови обстоятелства.

Изследват се основни параметри, непосредствено свързани с риска от рецидив на сексуално престъпление и в частност следните обстоятелства: 1. достъп до жертвата, 2. враждебност, 3. сексуални обесии (натрапливи сексуални мисли и прояви), 4. отказ от надзор, 5. емоционален срив, 6. срив на социалната подкрепа и 7. злоупотреба с вещества. Първите четири са свързани по-непосредствено с риска от рецидив на сексуално престъпление, докато последните три – с риска от общ рецидив.

Оценката с този инструмент освен с точки на риска има и опция „незабавна намеса“, когато рисковият показател е непосредствен и свръхактивен.

Г. Технически подробности

Преводът на оригиналните документи на STATIC-99, STABLE-2007 и ACUTE-2007 е извършен от „Евроинформ“ ЕООД (<http://biznes-catalog.com/index.php/2011-10-13-10-43-01/uslugi/item/3971>).

Последваща редакция на текстовете е извършена от доц. д-р Владимир Велинов, дм (специалист по психиатрия и по съдебна психиатрия, председател държавна комисия за специалност “Съдебна психиатрия” при Министерство на здравеопазването, Консултант за Източна Европа на Центъра за Психологично Обслужване – Чикаго, предишен началник на специализирана експертна клиника по съдебна психиатрия и съдебна психология при Медицински Университет-София, лектор в Софийския Университет „Св. Климент Охридски“, във Варненския Свободен Университет „Черноризец Храбър“ и в Националния Институт на правосъдието, вещо лице към Софийски Градски Съд, <https://sites.google.com/site/madforensicw>).